

Віталій МАНЗУРЕНКО

ПОЧЕСНА ВІДЗНАКА “60 РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ”

Перше наукове дослідження нагородної системи УПА було зроблено в статті “Нагороди УПА”¹ на основі документів та свідчень очевидців тогочасних подій, починаючи від наказу Головного Командування УПА про заснування нагород, виготовлення їхніх проектів Ніла Хасевича, Постанов УГВР про відзначення нагородами вояків УПА. Відтак, було вказано на визначну роль УГВР у функціонуванні нагородної системи УПА.

У наказі Головного Командування УПА ч. 3/44, підписаного 27.01.1944 року Головним Командиром УПА Романом Шухевичем – “Тарасом Чупринкою”, знаходимо першу документальну згадку про встановлення й призначення військових відзначень УПА. Переглянувши уважно наказ, можна зробити низку цікавих припущень. Історичний наказ був підписаний 27 січня 1944 року. До створення УГВР залишалось понад п’ять місяців, та питання про його майбутнє існування було вже сто відсотково вирішено. Тому у наказі впевнено вказувалося, що “військове відзначення Золотого Хреста бойової заслуги першої та другої класи надає Головна Визвольна Рада на внесок Головного Командира УПА”². Також в ньому вказано, що “відзначення цивільних осіб Золотим та Срібним Хрестами Заслуг надає Головна Визвольна Рада на внесок Головного Командира УПА. Відзначення Срібним Хрестом бойової заслуги першої і другої класи та Бронзовим Хрестом Заслуг надає Головний Командир УПА на внесок Краєвого Командира УПА”³. Отже в січні 1944 року, коли до створення УГВР залишалось понад п’ять місяців, уже були розподілені функційні права між УГВР та командирами УПА щодо майбутніх відзначень бойовими нагородами. При підписанні наказу Роман Шухевич, як Головний Командир УПА, взяв на себе право відзначати нагородами нижчих класів, передавши право відзначати нагородами вищих класів УГВР.

Та час не стояв на місці. Протягом 1944 року відбулися великі зміни в стратегії та боротьбі УПА. Уже наявні статuti Хрестів Боевої Заслуги та Хрестів Заслуги не могли передбачити всіх випадків для відзначення

¹ Манзуренко В. *Нагороди УПА // Армія безсмертних / За ред. В’ятрович В., Мороз. В. – Львів, 2002. – С. 63-65.*

² *Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто, 1989. – Т. 1. – С. 164-167.*

³ Там само.

бійців і командирів УПА, тому 6 червня 1948 року Українська Головна Визвольна Рада видає постанову про встановлення медалі “За боротьбу в особливо важких умовах”. У постанові було вказано:

“З уваги на те, що в різних районах України багато учасників українського визвольного-революційного руху веде боротьбу проти московсько-більшовицьких окупантів в незвичайно важких умовах, – в умовах, що вимагають від революціонерів і повстанців просто надлюдських фізичних і моральних зусиль, – для відзначення особливої мужності таких революціонерів і повстанців та їхніх особливих заслуг для справи визволення України встановити окрему медалю «За боротьбу в особливо важких умовах».

Інструкцію у справі цієї медалі видасть Головне Командування УПА”⁴.

Перше відзначення Президії Головної Визвольної Ради від 30 травня 1945 року свідчить про нагородження “найвищим орденом хоробрості Командира УПА «Яструба», як першого старшину Української Повстанської Армії, Золотим Хрестом Бойової Заслуги 1-ого класу та про нагородження Командира IV Военної Округи УПА – Захід «Гуцула» Золотим Хрестом Бойової Заслуги 2-ого класу”⁵.

Встановлено, що псевдо “Яструб” належало майорові Дмитру Карпенко⁶.

Протягом наступних п’яти років від часу підписання наказу Головного Командування УПА ч. 3/44 питання виготовлення нагород для подальшого вручення відзначеним неодноразово поставало перед керівництвом УГВР, і тільки в квітні 1950 року Ніл Хасевич подав листа з проектами нагород виконаними на високому мистецькому рівні, який зберігається в архівах ЗП УГВР.

На основі цього проекту в 1953 році за кордоном було виготовлено бойові нагороди УПА, після чого після чого вони стали надходити до повстанців для подальшого вручення їх нагородженим.

Отже в тяжкі воєнні та повоєнні роки Головне Командування УПА та керівництво УГВР знайшло можливість упровадити в життя бойові нагороди УПА витративши на це близько дев’яти років.

В Україні на сьогоднішній склалася досить-таки цікава традиція створення та затвердження сучасних українських ювілейних відзнак, присвячених темі національно-визвольних змагань. Відзнаки, що з’явилися за

⁴ Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1992. – Т. 9. – С. 381.

⁵ Українська Головна Визвольна Рада. Збірка документів за 1944–1950 рр. – Видання ЗЧ ОУН, 1956. – С. 16.

⁶ Відомий дослідник повстанського руху Петро Содоль (США) ставить цей факт під сумнів: “Ніякого рішення УГВР від 30 травня 1945 року не було – це просто фіктивна дата, бо не знали правдивої” (Содоль П. З приватного листа до автора. – Нью-Йорк. 05.12.2003 р.) “[...] я знайшов інформацію про Дмитра Карпенка – «Яструба», колишнього лейтенанта ЧА, відомого командира сотні «Сіроманці», який діяв тільки на ЗУЗ і загинув в грудні 1944, як перший відзначений найвищою нагородою УПА (Содоль П. З приватного листа до автора. – Нью-Йорк. 09.01.2004 р.)

останні три роки в Україні, а саме: “60 років створення УПА”⁷, “50 років Норильського повстання”⁸, – завдячують своїй появі Львівській державній адміністрації, яка оголосила конкурс проєктів відзнак, відібрала серед них найкращі та виділила кошти на їх виготовлення. Ці ювілейні відзнаки стали не тільки нагородами місцевого рівня, адже ними було нагороджено визначних громадян, і України і багатьох інших країн. Це вказує на те, що нині визнання вояків УПА на державному рівні не відбулося, тому місцеві органи влади вимушені брати на себе державницьку функцію творення та заснування нагород.

У травні 2004 року в ході приготувань до відзначення 60-річчя УГВР розпорядженням тогочасного голови Львівської обласної ради Михайла Сендака було створено оргкомітет, до якого ввійшли представники Львівської обласної ради, Львівської державної адміністрації, Самбірської райдержадміністрації та місцевої влади, “Просвіти”, Братства вояків УПА, Спілки політ’язнів України, Обласного товариства політ’язнів і репресованих, “Пласту” та науковці⁹.

Позаяк до святкування залишалося мало часу, трохи більше ніж місяць, виготовлення відзнаки проходило в авральному темпі. Маючи проблеми з коштами і не отримавши жодних фінансових гарантій від Львівської обласної ради, за виготовлення проєкту та самої відзнаки взявся львівський митець Володимир Турецький, автор проєктів попередніх ювілейних відзнак “60 років створення УПА” та “50 років Норильського повстання”. Він запропонував оргкомітетові вісім проєктів відзнаки (світлина 1), один з яких і затверджено на черговому засіданні 11.07.2004 року¹⁰ (світлина 2). Цікаво відзначити, що за цей проєкт відзнаки проголосувало 40 % присутніх членів оргкомітету.

Дотримуючись української християнської традиції, взявши за основу мальтійський хрест, проєктант зумів надати відзнаці завершеного класичного вигляду. Уважно переглянувши нагороди встановлені Президією Головної Управи Об’єднання бувших вояків-українців у Великобританії, зауважимо, що деякі з них схожі на ювілейну відзнаку “60 років УГВР”, що вказує на історичну тяглість у відтворенні сучасної української фалеристики¹¹.

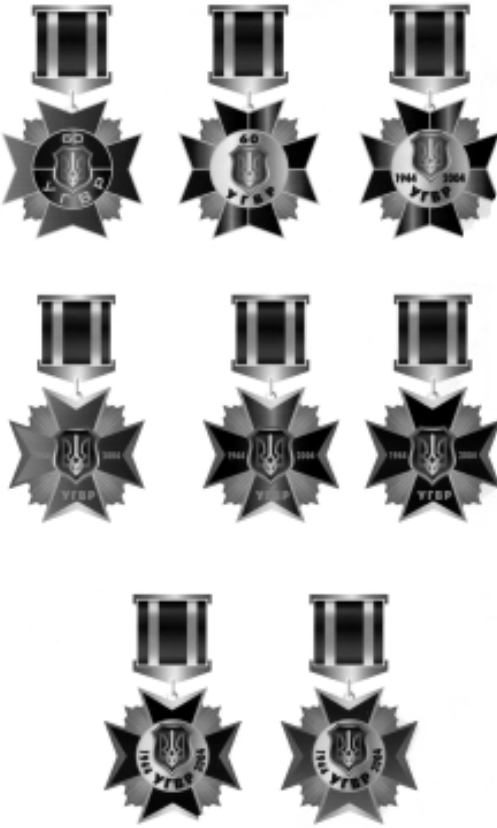
⁷ Манзуренко В. Ювілейна відзнака, присвячена 60-річчю створення УПА // *Український визвольний рух. Зошит № 1 / – Львів, 2003. – С. 170-175.*

⁸ Манзуренко В. Ювілейна відзнака “50 років Норильського повстання” // *Український визвольний рух. Збірник № 3 / – Львів, 2004. – С. 273-279.*

⁹ Розпорядження голови Львівської обласної ради №137-р від 26.05.2004 р.

¹⁰ Витяг з протоколу засідання оргкомітету 60-річчя УГВР від 11.07.2004 р.

¹¹ *Нагороди ОБВУ, що з’явилися у Великобританії в 80-х роках минулого століття, а саме: Срібний та Бронзовий Хрести заслуг ОБВУ та Хрест заслуги 2-го класу ОБВУ, – мають у своїй основі мальтійський хрест. (Семютюк Я. Українські військові нагороди. – Торонто, 2004. – С. 47.)*

*Варіанти ювілейної відзнаки “60 років УГВР”;
розробив Володимир Турецький*

На зворотній частині відзнаки знаходиться напис “60 років Української Головної Визвольної Ради” та порядковий номер. Напис на зворотній частині виконаний у шість рядків. Обидві нижні частини відзнаки виготовлені у техніці “гаряча емаль” і кріпляться кільцем до верхньої планки розміром 20 x 27 мм, яка має на поверхні муарову стрічку завширшки 20 мм.

У центрі стрічки – синя смуга завширшки 1/3 від загальної ширини стрічки. Обабіч від неї – смуги жовтого і синього кольорів завширшки 1/6 від ширини стрічки. На зворотній стороні планки розташовано два кріпильних гвинта.

Враховуючи, що заходи зі святкування річниці УГВР розпочиналися 17 серпня, тобто залишалось всього шість днів, виробник у стислі терміни виготовив тільки 10 почесних відзнак, які й було вручено на урочистому віче, що відбулося в с. Сприня на Самбірщині. Виготовлення всього накладу відзнаки відбулося вже після урочистостей. Усього було виготовлено 400 ювілейних відзнак. Нагородження відзначених проведено згодом у спілках та товариствах.

Згідно з описом автора проекту Володимира Турецьким, відзнака складається з трьох частин. У її основі – мальтійський хрест малинового кольору з променями між раменами (розмах рамен – 40 мм). У центрі відзнаки розташовано кільце, на нижній частині якого міститься напис “1944 УГВР 2004”, над яким кріпиться накладний синій щит із золотим Тризубом.

До нагороди додається грамота, якою засвідчується особа нагородженого (світлина 3)¹².

Згідно з положенням голови Львівського обласного товариства політв'язнів і репресованих Петра Франко, відзнакою "60 років УГВР" нагороджували діячів УГВР, учасників національно-визвольних змагань, які були репресовані як борці за волю України та активні учасники державотворення, котрі своєю працею утверджують та розбудовують незалежну Україну. Подання про нагородження відзнакою вносили керівники ветеранських організацій і затверджував оргкомітетом. Передбачалося випадки, коли нагородження відзнакою можна було провести помертню.

Відзнаку носять на лівому боці грудей. Після смерті нагородженого відзнака "60 років УГВР" залишається в родині померлого як пам'ятка.

Наклад відзнаки "60 років УГВР" виявився досить невеликим, як на звичайну ювілейну відзнаку. Ветеранам національно-визвольних змагань та активним учасникам державотворення серед ветеранських організацій в Україні і за кордоном було надано всього 400 екземплярів відзнаки. Така невелика кількість відзнаки "60 років УГВР" тільки підкреслила її особливий статус серед інших українських ювілейних відзнак.

*Аверс та реверс ювілейної відзнаки
"60 років УГВР"*

¹² Грамоту розробив львівський митець Володимир Турецький.

Грамота з нагоди святкування 60-річчя УГВР, де вказано номер відзнаки, ім'я та прізвище нагородженого, тут – голова Львівського обласного товариства політв'язнів та репресованих Петро Франко